SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I2Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot boʻlimi psixologik xizmat boshligʻi.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Poʻlatovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Boʻtayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Roʻyxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari boʻyicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar roʻyxatiga kiritilgan.

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari" elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 2-son (Fevral, 2025). - 630 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna
SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV HUJJATLARINI SAQLASH VA TADQIQ QILISHDAGI XIZMATLARI 13-19

Matyakubov Xamdam Xamidjanovich
MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK 20-24

Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin
TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN 25-29

Хуррамова Саодат Хабибовна
ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА 30-37

To'ychiyeva Dilnoza Ikrom qizi
ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI 38-44

Elboyeva Shaxnoza
AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI 45-50

Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy
TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA 51-54

Tojiev Alisher Sultannazirovich
MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI 55-60

Bekbayev Bekjon
XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN 61-67

Salayev Umrbek Kadambayevich
JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR 68-71

Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna
LO'LILAR IJTIMOIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 72-78

Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi
ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876) 79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Kazakov Olim Sabirovich
XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH 85-89

Исламутдинова Дина Файзрахмановна
РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 90-98

Alikulov Mehmonali Salahiddin o‘g‘li
QISHLOQ XO‘JALIGIGA INVESTITSIYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO‘JALIGIGA YO‘NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI 99-106

Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor
O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI 107-113

Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod
CHO‘L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LARI 114-121

Aliyarov Olim Abdug‘aparovich
MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI 122-132

Komilov Bakhtiyorjon
UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA 133-144

Djumanov Saitmurod Alibekovich
MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 145-150

Yariyev Sherzod Shukurjanovich
DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI 151-155

Matkarimov Feruz Bekturdiyevich
MINTAQADA TO‘QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH 156-160

Xaydarova Durdona, To‘xtayeva Moxinur
DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 161-166

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Yusubov Jaloliddin Kadamovich
ABU NASR FOROBIYNING MA’NAVIY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI 167-175

Nosirxo‘jayeva Gulnora Abduqahhorovna
FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA’NAVIY YUKSALISH MUAMMOLARI 176-179

Xoliqov Yunus Ortiqovich
BAG‘RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI 180-184

Berdaliyeva Sevara
ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB “KUTADGU BILIG” 185-191

Parpiyev Muhammadjon Tolibovich
SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLARI 192-197

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi
IBN ARABIY “VAHDATUL VUJUD” TA’LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI 198-202

Ulug'murodov Elyor Saydulloevich
ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI 203-206

Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich
AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI 207-213

Xasanov Boburjon Xakimovich
EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI 214-219

Shokirov Mubin Rustamovich
MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT 220-225

Ismoilov Maxammadixon
HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI 226-230

Shokirov Murod Rustamovich
YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI 231-234

Hamroyev Saidjon Sanoyevich
YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI 235-239

Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li
ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI) 240-243

Ulug'ov Jasur Nasirdinovich
INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI 244-249

Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li
BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA 250-253

Ibragimov Kudrat
XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI 254-260

Oripov Axmadjon Muxammadjonovich
VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TALQINI 261-267

Ibragimova Zulayxo Karimbayevna
RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI 268-274

Abdullayev A'zam Abdiyevich
YOSHLARDA IJTIMOIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI 275-281

Ochilov Azimjon Tuxtamishovich
IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI 282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Raxmanova Sarvinoz Alisherovna
SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA) 286-289

Kaxarova Iroda Sidikovna
MODAL SO‘ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH 290-296

Babadjanova Nazokat Davronbekovna
“YUSUF VA ZULAYHO” DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI 297-302

Sayidova Shakhrizoda Nasrulloyevna
RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK “ULUG‘ SALTANAT” 303-308

Hatamova Kamola Toshmurod qizi
TIJORAT HUJJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA 309-316

Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna
TERMINOLOGIYANING O‘ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O‘RGANILISHI 317-321

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI 322-326

Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich
PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES 327-331

Xoshimova Oydina Shuxrat qizi
OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O‘RNI VA RANGLAR IFODASI 332-338

Babayeva Iroda
THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING 339-342

Fozilov Odil Yuldashevich
USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE........ 343-346

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING “BAXTSIZ KUYOV” DRAMASI MISOLIDA) 347-351

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna
TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI 352-357

Xamidova Sayyora Nurmatovna
KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 358-363

Mengboyev Azizbek Alijon o‘g‘li
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI 364-368

Hayitova Shohida Erkin qizi
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG‘ISHTIRMA TAHLILI 369-373

Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi
SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI 374-378

Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich
MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O‘RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O‘ZIGA XOSLIGI 379-385

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Мухитдинова Фирюза
КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА 386-393

Uzakova Go‘zal Sharipovna
HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI 394-403

Tulaganova Gulchexra, Nurilloyev Shavkat
INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH 404-414

Yakubova Iroda Bahramovna
MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI 415-419

Obidov Tolibjon Avezxanovich
JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O‘ZARO HAMKORLIK MASALALARI 420-425

Tuxtashev Sherzod Azimovich
JINOYAT ISHINI TO‘XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI 426-430

Maxamatov Maxmud Maxamataminovich
INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI 431-436

Rahmatov Elyor Jumaboyevich
BOJXONA MA’MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA ISHTIROKI 437-441

Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna
IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIJ TAJRIBASI 442-447

Shermatov Nuriddin
RAQAMLI ERADA SUN’IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEXNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA 448-455

Juraeva Asal
EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS 456-461

Собиров Саидбек Махмудович
ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ 462-467

Nurbayev Muzaffar Erkinovich
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH 468-478

Qudratillayev Jaxongir Zokirjon oʻgʻli
INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI 479-485

Xabibullayev Azizillo Lutfullo oʻgʻli
SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OʻRTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR 486-491

Toʻxtayev Oʻktamjon Zarifjon oʻgʻli
MURAKKAB ASHYOLARNING OʻZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI 492-500

Yusupov Oʻktamboy
KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI 501-509

Murodxonov Muhammadnur
XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING OʻRNI 510-518

Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса
МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ 519-523

Qudratillayev Xazratali Zokirjon oʻgʻli
JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI 524-530

Umarov Abbosjon Asliddin oʻgʻli
SUGʻURTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI 531-536

Хайдарова Хилола Анваровна
ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ 537-542

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Ibraximov Sanjar Urunbayevich
AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI OʻRTASIDAGI OʻZARO BOGʻLIQLIGI 543-547

Karimov Akramjon Zaynobidinovich
RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 548-554

Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich
7-9 YOSHLI OʻQUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI OʻYINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH 555-561

Karimov Qayum Mamashayevich
KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI OʻQITISHDA TARMOQ TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH 562-569

Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI 570-576

Qodirov Azamat Muxriddinovich
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA 577-582

Тлеумуратова Абадан Бекбановна
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ 583-585

Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich
TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR 586-592

Mamaziyayev Oblaberdi
OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI 593-598

Isoqov Murod Madaminjonovich
YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOIY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI 599-605

Nasriddinova Hulkar Komiljonovna
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI 606-610

Allayeva Hafiza Rustam qizi
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI 611-614

Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna
AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI 615-621

Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI 622-625

Elova Sitora Axmatkulovna
QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI 626-629

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 2 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 Feburary 2025

Article / Original Paper

WAYS TO EFFECTIVELY USE THE ASSETS OF UZBEKISTAN'S COMMERCIAL BANKS

Omonov Akrom Abdunazarovich
Tashkent State University of Economics
“Banking” Department Prof.
E-mail: akromomonov66@gmail.com

Ruziyev Bakhtiyor Salimboyevich
Tashkent State University of Economics
Independent Researcher, “Banking” Department
E-mail: baxtishka5199990@yandex.com

Abstract. This article discusses the relevance of the effective use of assets of commercial banks in Uzbekistan, existing problems and ways to solve them. This article analyzes the possibilities of increasing the efficiency of commercial banks through improving loan portfolio management, investment strategies, and the introduction of modern technologies.

Keywords: commercial banks, bank assets, investments, economic efficiency, reforms.

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI

Omonov Akrom Abdunazarovich
Toshkent davlat iqtisodiyot unversiteti
“Bank ishi” kafedrasi prof.

Ruziyev Baxtiyor Salimboyevich,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Bank ishi” kafedrasi mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston tijorat banklari aktivlaridan samarali foydalanishning dolzarbligi, mavjud muammolar va ularni hal qilish yo‘llari yoritilgan. Mazkur maqolada kredit portfelini boshqarish, investitsion strategiyalarni takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish orqali tijorat banklarining samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, bank aktivlari, investitsiyalar, iqtisodiy samaradorlik, islohotlar.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N16

Kirish. O‘zbekiston Respublikasining tijorat banklari mamlakat iqtisodiy tizimining asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. Ular moliyaviy vositachilik, investitsiyalarni jalb qilish, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bank aktivlaridan samarali foydalanish, iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashda hal qiluvchi omil bo‘lib, ushbu masala davlat siyosati darajasida muhim ahamiyat kasb etadi. Prezident Shavkat Mirziyoyev bank tizimini isloh qilish borasida bir qator muhim tashabbuslarni ilgari surgan.

Xususan, 2020-yilda qabul qilingan “2020 — 2025-yillarga moʻljallangan Oʻzbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi toʻgʻrisida” farmonida tijorat banklarining samaradorligini oshirish, aktivlar va passivlar boshqaruvini takomillashtirish, xatarlarni minimallashtirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish boʻyicha aniq vazifalar belgilangan[1]. Prezidentimizning 2022-yil iyun oyida oʻtkazilgan Oliy Majlisga murojaatida ham tijorat banklari faoliyatining samarasizligiga e’tibor qaratilib, ularning iqtisodiyotdagi roli oshirish, xalqaro standartlarni joriy etish va innovatsion moliyaviy xizmatlarni kengaytirish boʻyicha koʻrsatmalar berilgan. U mazkur murojaatida shunday ta’kidlagan edi: *“Bizning banklarimiz yangi iqtisodiy voqeliklarga tez moslasha oladigan, xalqaro moliya bozorlarida mustahkam oʻrin egallaydigan muassasalar boʻlishi zarur”[2].*

Oʻzbekiston tijorat banklari aktivlaridan samarali foydalanish moliyaviy barqarorlik, investitsiyalarni ragʻbatlantirish, kredit xavfini kamaytirish va iqtisodiy oʻsish uchun juda muhimdir. Bank sektorining rivojlanishi mamlakatning moliyaviy mustaqilligini mustahkamlab, global moliyaviy bozorlar bilan integratsiyasini tezlashtiradi. Shu sababli, aktivlarni boshqarish boʻyicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish dolzarb vazifalardan biridir.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Bank aktivlari va ularning samaradorligi iqtisodchilar tomonidan turli nuqtai nazardan oʻrganiladigan muhim va dolzarb mavzu, shuningdek, tadqiqot obyekti sifatida e’tiborga olinadi. Shu sababli, ushbu tadqiqotimiz doirasida ayrim xorijlik va mahalliy iqtisodiy ekspertlar va mutaxassislarning fikr-mulohazalari asosida bank aktivlari samaradorligining ijobiy va salbiy tomonlarini tahlil qilishga intilamiz. Farhod Soatovning tadqiqotida bank aktivlari va passivlari oʻrtasidagi munosabatlarning bank rentabelligiga ta’siri oʻrganilgan. Ushbu tadqiqotda banklarning moliyaviy natijalari tahlil qilinib, aktiv va passivlarni samarali boshqarish orqali daromadlilikni oshirish yoʻllari koʻrsatib oʻtilgan [3]. Masharipov Maxmud Bekturdievichning tadqiqotida tijorat banklari aktiv operatsiyalarini amalga oshirish va ularni boshqarish natijasida banklarning daromadliligini oshirish masalalari koʻrib chiqilgan. Shuningdek, bank aktivlari daromadliligini koʻpaytirishdagi muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish boʻyicha takliflar keltirilgan [4]. J.Y.Isakovning tadqiqotida tijorat banklari faoliyatidagi kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish bilan bogʻliq muammolar aniqlanib, ularni hal qilishga qaratilgan ilmiy takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada kredit riskini boshqarishning dolzarb masalalari va ularni bartaraf etish yoʻllari koʻrsatilgan[5]. Eshonqulov Azamatning maqolasida aksiyadorlik tijorat banklari foydasi va rentabellik koʻrsatkichlariga ta’sir etuvchi asosiy omillar oʻrganilgan. Unda banklar daromadlari va xarajatlariga ta’sir qiluvchi omillar, jumladan, foiz stavkalari, inflyatsiya darajasi, milliy va xalqaro iqtisodiy vaziyatlar, kreditlar hajmi va sifati kabi omillar tahlil qilingan[6].

Bank aktivlarining samaradorligini oshirish maqsadida xorijiy va mahalliy tajribalardan samarali foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xususan, xorijiy iqtisodchilarning nazariy yondashuvlari ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishga xizmat qilsa, mahalliy iqtisodchilarning taklif va tavsiyalari Oʻzbekiston iqtisodiy sharoitlari va milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Bank tizimining samaradorligini ta’minlashda zamonaviy boshqaruv usullari va ilgʻor texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mazkur jarayonlarda yuzaga kelishi mumkin boʻlgan xavf-xatarlarni puxta tahlil qilib, tizimli yondashuvni rivojlantirish muhimdir.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda abstraksiya, qiyosiy va tarkibiy tahlil, induksiya va deduksiya, statistik guruhlash, tizimli yondashuv, kuzatuv, iqtisodiy-statistik tahlil va boshqa ilmiy metodlardan keng foydalanildi. Shuningdek, bank aktivlari samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillar, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari batafsil tahlil qilinadi. Bu yondashuvlar bank aktivlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishda mustahkam poydevor yaratadi.

Natijalar va muhokama. Tijorat banklari aktivlari – bu bankka daromad keltiruvchi va uning moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi mablag'lar hamda resurslardir. Bank aktivlari moliyaviy vositachilik jarayonida muhim rol o'ynaydi va asosan quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Bankka daromad olish imkoniyatini yaratadi.
- Mijozlarning moliyaviy talablarini qondiradi.
- Moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Prezidentning 2020-yilda qabul qilingan "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" farmonida bank aktivlarini boshqarishning samaradorligini oshirishni alohida ta'kidlagan edi. Ushbu farmonda aktivlarning sifatini yaxshilash, kredit xavflarini minimallashtirish va investitsiyalarni jalb qilish masalalariga urg'u berilgan.

Tijorat banklari aktivlari funksional jihatdan turli xil bo'lib, ularni bir nechta asosiy guruhlarga ajratish mumkin:

Kredit aktivlari: Bu bankning asosiy daromad manbaidir. Kredit aktivlari bankning mijozlariga berilgan qarzlardan iborat bo'lib, ular foiz shaklida daromad keltiradi.

Investitsion aktivlar: Tijorat banklari turli moliyaviy vositalar, masalan, davlat qimmatli qog'ozlari va boshqa likvid aktivlarga investitsiyalar kiritadi. Bunda asosiy maqsad – xavfsiz daromad manbaini ta'minlash.

Likvid aktivlar: Bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish uchun zarur bo'lgan aktivlar. Bular naqd pul, hisob raqamlaridagi mablag'lar va boshqa likvid vositalarni o'z ichiga oladi.

Asosiy vositalar: Bank faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bino, texnika va boshqa moddiy aktivlar.Bu aktivlar daromad keltirmasa ham, bankning barqaror ishlashini ta'minlaydi.

Muddatli depozitlar va foizlar: Mijozlar omonatidan keladigan daromad ham bank aktivlari tarkibiga kiradi.

Bank aktivlarining samaradorligini o'lchashda quyidagi ko'rsatkichlar asosiy rol o'ynaydi:

1. Aktivlarning rentabelligi (ROA — Return on Assets):

$$\text{ROA} = \frac{\text{Sof daromad}}{\text{Jami aktivlar}} \cdot 100$$

Mazmuni: Bank aktivlarining sof daromad olish qobiliyatini ko'rsatadi. Bu ko'rsatkich yuqori bo'lsa, bank aktivlardan samarali foydalanilyapti deb hisoblanadi.

2. Foizli aktivlarning ulushi:

$$\text{Foizli aktivlar ulushi} = \frac{\text{Foizli daromad keltiruvchi aktivlar}}{\text{Jami aktivlar}} \cdot 100$$

Mazmuni: Bank aktivlarining foiz daromadi keltiruvchi qismini baholaydi.

3. Muammoli kreditlar ulushi (NPL):

$$\text{NPL} = \frac{\text{Muammoli krditlar}}{\text{Jami kreditlar}} \cdot 100$$

Mazmuni: Bu koʻrsatkich muammoli (toʻlov muddati oʻtgan) kreditlarning jami kreditlardagi ulushini koʻrsatadi.

4. Kredit-portfel samaradorligi (Loan to Deposit Ratio — LDR):

$$\text{LDR} = \frac{\text{Berilgan kreditlar}}{\text{Jami depozitlar}} \cdot 100$$

Mazmuni: Bankning kreditlash darajasini depozitlar bilan ta’minlash qobiliyatini koʻrsatadi.

5. Foiz marjasi (Net Interest Margin — NIM):

$$\text{NIM} = \frac{\text{Foizli daromad — Foizli xarajatlar}}{\text{Jami foizli aktivlar}} \cdot 100$$

Mazmuni: Bankning foiz daromadi va foiz xarajatlari oʻrtasidagi farqni koʻrsatadi.

6. Daromadlarni diversifikatsiya qilish koʻrsatkichi:

Mazmuni: Bankning daromad manbalarini tahlil qilish uchun ishlatiladi. Foizsiz daromadning yuqori ulushi bank faoliyatining diversifikatsiya darajasini koʻrsatadi.

7. Likvidlik koʻrsatkichlari:

Mazmuni: Likvidlik darajasi bankning qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash qobiliyatini baholashda ishlatiladi.

Bank sektorining barqarorligi va rivojlanishi mamlakat iqtisodiy tizimining mustahkamligini ta’minlashda muhim oʻrin tutadi. Ayniqsa, bank aktivlari sifati, ularning rentabelligi, likvidlik darajasi va muammoli kreditlarning nazorat qilinishi bank faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardir. Ushbu tahlilda bankning moliyaviy holati turli koʻrsatkichlar asosida baholanadi va bu koʻrsatkichlarni yaxshilash boʻyicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Bankning aktivlari sifati koʻpincha ularning rentabelligi bilan chambarchas bogʻliq boʻladi. Rentabellik bankning daromad olish qobiliyatini aks ettiruvchi muhim moliyaviy koʻrsatkich hisoblanadi. Agar aktivlarning rentabelligi yuqori boʻlsa, bu bankning kapitalidan samarali foydalanayotganini bildiradi. Shu bilan birga, rentabellikning pasayishi bankning kredit portfelining sifatiga va moliyaviy barqarorligiga ta’sir qilishi mumkin.

Likvidlik bankning qisqa muddatli majburiyatlarini oʻz vaqtida bajarish qobiliyatini ifodalaydi. **Likvidlik qoplash koeffitsiyenti (LCR)** va **Net Stable Funding Ratio (NSFR)** bankning likvidlik va uzoq muddatli moliyalashtirish barqarorligini oʻlchovchi muhim

indikatorlardir. LCR bankning qisqa muddatli likvidlik xavfini kamaytirishga qaratilgan boʻlsa, NSFR uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni taʼminlash uchun zarur boʻlgan moliyaviy resurslarning mavjudligini anglatadi. Ushbu koʻrsatkichlar 100% dan yuqori boʻlishi kerak, chunki bu bankning barqarorligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Bank aktivlarining yana bir muhim jihati **muammoli kreditlarning hajmi va ulushi** hisoblanadi. Muammoli kreditlarning ortishi bank aktivlarining sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu esa oʻz navbatida, bankning foyda olish qobiliyatini pasaytiradi va kelajakda toʻlovga layoqatsiz qarzdorlar sonining ortishiga olib kelishi mumkin. Agar muammoli kreditlar hajmi va ulushi nazorat qilinmasa, bank tizimi uchun moliyaviy risklar oshadi va kredit bozorida beqarorlik yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli, banklar oʻz kredit portfelini doimiy ravishda monitoring qilib borishlari va qarzdorlar bilan samarali ishlashlari lozim.

Ushbu tahlil bank aktivlarining sifatini oshirish va moliyaviy barqarorlikni taʼminlash boʻyicha samarali choralar ishlab chiqish uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Endi bank koʻrsatkichlarini batafsil koʻrib chiqamiz.

Bank tizimi aktivlar rentabelligi *(ROA)* dinamikasi[1]

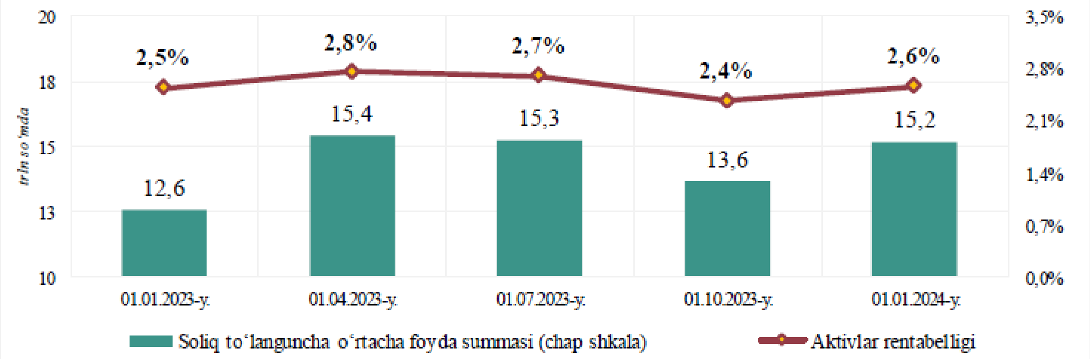

Ushbu diagramma ikki oʻlchov koʻrsatkichlarini aks ettiradi:Soliq toʻlanguncha oʻrtacha foyda summasi (chap shkala, ustun diagramma), aktivlar rentabelligi (oʻng shkala, chiziqli diagramma)

Diagramma tahliliga koʻra, 2023-yil 1-yanvar holatida soliq toʻlashdan oldingi oʻrtacha foyda summasi 12,6, aktivlar rentabelligi esa 2,5% ni tashkil etgan. 2023-yil 1-aprelga kelib, ushbu koʻrsatkichlar sezilarli darajada oshib, oʻrtacha foyda 15,4 ga yetgan, aktivlar rentabelligi esa 2,8% bilan eng yuqori darajaga koʻtarilgan. 2023-yil 1-iyulda esa foyda summasi biroz pasayib 15,3 ga tushgan boʻlsa, aktivlar rentabelligi 2,7% ga kamaygan. 2023-yil 1-oktyabrda esa oʻrtacha foyda 13,6 ga qisqargan boʻlib, aktivlar rentabelligi 2,4% ga tushgan. 2024-yil 1-yanvar holatiga kelib, oʻrtacha foyda summasi 15,2 ga koʻtarilgan, aktivlar rentabelligi esa 2,6% ni tashkil etgan.

Ushbu tendensiyadan kelib chiqib, foyda summasi yillar davomida muayyan oʻzgarishlarga uchragan boʻlib, eng yuqori darajaga 2023-yil aprel oyida erishilgan. Aktivlar rentabelligi ham xuddi shu tendensiyani kuzatib, mazkur davrda 2,8% ga yetgan, ammo keyingi davrda bosqichma-bosqich pasayish kuzatilgan. 2024-yil boshida foydaning yana oʻsishi kuzatilgan boʻlsa-da, aktivlar rentabelligi hali ham avvalgi eng yuqori darajaga yetmagan. Ushbu natijalar bank aktivlaridan foydalanish samaradorligi biroz pasayganligini koʻrsatadi, bu esa moliyaviy strategiyalarni qayta koʻrib chiqish va optimallashtirish zarurligini anglatadi.

[1] Oʻzbekiston Markaziy bankining yillik hisoboti 2023-y

Ushbu diagrammada taqdim etilgan “Soliq toʻlanguncha oʻrtacha foyda summasi” va “Aktivlar rentabelligi” koʻrsatkichlari bank aktivlarining samaradorligi va rentabelligiga bevosita taʼsir koʻrsatishi mumkin. Quyida ularning bank aktivlariga taʼsiri tahlil qilinadi: Soliq toʻlanguncha oʻrtacha foyda summasi bankning umumiy foyda olish salohiyatini koʻrsatadi. 2023-yil aprel va iyul oylarida oʻrtacha foyda summasi yuqori boʻlishi, bank aktivlarining samarali ishlatilganidan darak beradi. Oktyabr oyida foydaning kamayishi esa kredit portfelining sifati yomonlashgani yoki bank xarajatlarining oshganini bildirishi mumkin. 2024-yil yanvar oyida foydaning yana oshishi esa bank tomonidan qilingan harakatlarning samaradorligi tiklanganini yoki kredit bozorida yaxshilanish boʻlganini anglatishi mumkin. Aktivlar rentabelligi va bank aktivlari Aktivlar rentabelligi (ROA — Return on Assets) bank aktivlari qanchalik samarali foyda keltirishini oʻlchaydi. 2023-yil aprel oyida ROA 2,8% ga yetgan, bu esa aktivlarning eng yuqori darajada foyda keltirgan vaqtini koʻrsatadi. Keyingi oylarda ROA ning pasayishi (2,7% → 2,4%) aktivlarning samaradorligi pasayganini bildiradi. Bu kreditlarning oʻz vaqtida qaytmasligi yoki bankning kam rentabelli aktivlarga koʻproq investitsiya qilganidan darak boʻlishi mumkin. 2024-yil yanvarda ROA 2,6% ga oshgan, bu esa aktivlar rentabelligi yana tiklana boshlaganini anglatadi. Umumiy tahlil va xulosa foydaning oshishi va pasayishi aktivlar sifatiga taʼsir qiladi: Foyda koʻproq boʻlsa, bank oʻz aktivlarini samarali boshqargan boʻladi. Kamayishi esa aktivlarning yomonlashuvi yoki xarajatlarning oshishini anglatadi. ROA ning pasayishi bankning aktivlaridan foyda olish qobiliyatining qisqarishini bildiradi: 2023-yil oktyabr oyida pasayish kuzatilgan, bu bankning daromadliligi qisqarganini anglatishi mumkin. 2024-yilda yaxshilanish tendensiyasi mavjud, ammo ROA hali 2023-yil aprel oyidagi eng yuqori darajaga yetmagan. Umuman olganda, ushbu koʻrsatkichlar bank aktivlarining sifatini baholashda muhim rol oʻynaydi va ularni doimiy monitoring qilish bank uchun strategik qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bank aktivlarining samaradorligiga turli omillar bevosita taʼsir koʻrsatadi. Birinchidan, iqtisodiy sharoit bank faoliyatining barqarorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanib, iqtisodiy oʻsish surʼati, inflyatsiya darajasi hamda valyuta kurslarining oʻzgarishi bank aktivlarining rentabelligi va likvidligiga taʼsir etadi. Ikkinchidan, regulyator siyosati muhim rol oʻynab, Markaziy bank tomonidan belgilangan qoidalar, tartibga solish mexanizmlari va cheklovlar bankning investitsiya strategiyasini shakllantirishga hamda kredit siyosatini yuritishga bevosita taʼsir qiladi. Shuningdek, mijozlarning ishonchi bank xizmatlariga boʻlgan talab va moliyaviy tizimning barqarorligini taʼminlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bank tizimiga boʻlgan ishonch yuqori boʻlsa, depozitlar hajmi ortadi va investitsion faollik oshadi, aks holda esa likvidlik muammolari yuzaga kelishi mumkin. Bundan tashqari, bankning ichki boshqaruv tizimi, yaʼni strategik menejment, boshqaruv sifati hamda xodimlarning malakasi bank aktivlarining samarali boshqarilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bank ichki boshqaruv tizimi samarali tashkil etilganda, resurslardan optimal foydalanish taʼminlanib, risklarni minimallashtirish imkoniyati oshadi. Shu bois, bank aktivlari samaradorligini oshirish uchun yuqorida qayd etilgan barcha omillarni kompleks tahlil qilish va ularga mos strategiyalar ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

Xulosa. Oʻzbekiston tijorat banklarining aktivlaridan samarali foydalanish moliyaviy barqarorlikni taʼminlash, investitsiya muhitini yaxshilash va iqtisodiy rivojlanishga hissa qoʻshish uchun juda muhimdir. Bank aktivlari rentabelligi, likvidligi va kredit xavflarini boshqarish tizimi moliyaviy samaradorlikni oshirishga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Tahlillar shuni

koʻrsatadiki, tijorat banklarining moliyaviy holati va daromadliligini yaxshilash uchun kredit portfeli sifati, investitsion strategiyalar va risklarni minimallashtirish boʻyicha kompleks chora-tadbirlar zarur.

Bundan tashqari, bank tizimida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, raqamli xizmatlarni kengaytirish va xalqaro standartlarga mos boshqaruv tizimlarini rivojlantirish bank faoliyatining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bank sektorining rivojlanishi nafaqat moliyaviy tashkilotlarning barqarorligini taʼminlaydi, balki umumiy iqtisodiy taraqqiyotga ham ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

Tijorat banklarining kredit portfelini yanada samarali boshqarish uchun qarzdorlarni baholash tizimini takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarur. Bank aktivlari rentabelligini oshirish uchun yuqori daromadli investitsion loyihalarga mablagʻ yoʻnaltirish va kam rentabelli aktivlardan voz kechish muhim. Kredit risklarini kamaytirish va monitoring tizimini kuchaytirish orqali bankning moliyaviy xavfsizligini oshirish mumkin. Bank faoliyatida raqamli xizmatlarni rivojlantirish va mijozlarga qulay moliyaviy mahsulotlarni taqdim etish bankning raqobatbardoshligini oshiradi. Xalqaro moliyaviy standartlarga mos boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali bank tizimining barqarorligini taʼminlash va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 12.05.2020-yildagi PF-5992-sonli “2020 — 2025-yillarga moʻljallangan oʻzbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi toʻgʻrisidagi” farmoni.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaati, 2022-yil iyun.
3. Soatov F. “Bank aktivlari va passivlari oʻrtasidagi munosabatlarning bank rentabelligiga taʼsiri” // Iqtisodiyot va moliya jurnali, 2021-yil, №4.
4. Masharipov M.B. “Tijorat banklari aktiv operatsiyalarini amalga oshirish va boshqarish tizimi” // Moliyaviy tahlil va investitsiyalar, 2020-yil, №2.
5. Isakov J.Y. “Tijorat banklari faoliyatida kredit risklarini boshqarishning dolzarb masalalari” // Bank ishi va moliya, 2021-yil, №5.
6. Eshonqulov A. “Aksiyadorlik tijorat banklari rentabelligi va foyda koʻrsatkichlariga taʼsir etuvchi omillar” // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 2022-yil, №3.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik maʼlumotlari (www.cbu.uz), 2023-yil.
8. Basel Committee on Banking Supervision. "Basel III: Finalizing post-crisis reforms", Bank for International Settlements, 2017-yil.
9. World Bank Group. “Financial Stability and Banking Sector Reforms in Emerging Economies”, 2020-yil.
10. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari faoliyati boʻyicha normativ hujjatlari va statistik hisobotlari, 2023-yil.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).